

A tettől a sorsig

Mellérendelés nyelvben, gondolkodásmódban, világképben

Elveted a tettet, kinő belőle a magatartás.
Elveted a magatartást, kinő belőle a jellem.
Elveted a jellemet, kinő belőle a sors.

(*Hamvas Béla*)

Mint a páros szentek

Nem szemközt, hanem – mint a páros szentek – egymás mellett ülnek. Egyazon látószög rabjaiként. – Már kamaszkoromban megszerettem Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című könyvének ezt a szüleiről szóló mondatát. Ilyen házaságot álmodtam magamnak is. Akkor még nem tudtam, hogy ez a bölcs, békés egymás mellett élés sokkal több, mint jó házasság. Egyetlen pici, kristálytiszt cseppben, két ember harmonikus párkapcsolatában a teremtés, a világ működésének alapelve testesül meg: a mellérendelés.

Ami kint, az van bent, ami lent, az van fent – tanítja Hermész Triszmegisztosz, s szavai nyomán korunk embere próbálja ismét megérteni azt, amit őseink oly természetesen tudtak, éltek: ugyanaz a törvény mozgatja a csillagokat, mint az atommagot. Ez a törvény pedig a szeretet, azaz Isten rendje. S mit ad Isten (ez most nem álmélkodó közhely, hanem szó szerint értendő), a mi csodálatos anyanyelvünkben a *szer* és a *rend* ugyanazt jelenti! *A szeretet mozgat napot és csillagot* (*Dante*). Az emberi társadalmat már régesrég a *szertelen, rendetlen szeretetlenség* mozgatja, mégis megingathatatlan Isten törvénye: a gonoszság elmúlik, a szeretet örök.

Mindent elmondtak már a szeretetről, szívcsöpögtető közhelyeket is, mély igazságokat is – legszebben talán Pál apostol korintusiakhoz írt első levele summazza lényegét –, de törvényként nem szokás elemezni, ezt ugyanis az egzaktság tudomány komolytalannak tartaná. Nevezzük hát inkább mellérendelésnek a szeretet törvényét, hiszen ez a fogalom komoly, „tudományos”.

Mellérendelés. A szó unalmas nyelvtanórákat idéz fel bennünk, amikor vég nélkül húzogattuk az ágrajzokat, és kiderítettük, hogy a mondatrészek, illetve az összetett mondat tagmondatai mellérendelő vagy alárendelő viszonyban vannak egymással. Aztán végre kicsengettek, és mi szünetre tódultunk anélkül, hogy megsejthettük volna, milyen lélegzetelállító titkok közelében jártunk.

Miért nem árulta el nekünk senki, hogy *ami lent, az van fent* – ami a mondatban, az van otthon a családban és kint a társadalomban: alárendelés és mellérendelés.

A világegyetemben nincs jelen mindkettő, hiszen az égitesteket szerencsére még nem zavarta össze az ember „csodálatos találmánya”, az alárendelés. Az, hogy a napot és a csillagokat a szeretet, azaz a mellérendelés mozgatja, nem csupán költői kép: tudományosan is leírható. A bolygók saját napjuk körül, a naprendszerek a Napnál 100 milliószor nagyobb magjuk körül, s ezek mindelestől egy még hatalmasabb középpont körül járnak rendezett útjukat. Egymás vonzásterében, egymás pályáját alakítva, de nem alárendelten. Ugyanígy keringenek az anyag legparányibb részecskéi is az atommag körül. A kicsi és a nagy azonos elv szerint működik, és egyaránt fontos.

A Teremtő csillagokba és molekulákba írva hagyta ránk a törvényt, s bár távcsövünk is, mikroszkópunk is van, nem akarjuk meglátni, hogy a mellérendelés modellje mindenre érvényes: ha követnénk, rendezné viszonyunkat önmagunkkal, családdal, a közösséggel, a természettel.

Működött valaha is a mellérendelés az emberek világában? Igen. A régmúltban évezredek át, a társadalom minden szintjén. Ma már csak elvétve. Akár családban, akár törzsben, faluközösségekben vagy országban valósul meg, a mellérendelés lényege a méltóság és a felelősség, a kölcsönös egymásrautaltság és segítség. Nem ismeri a hazugságot és a hatalmi elvet. De a hamis egyenlősít és az önkényeskedést sem. Miként a Teremtő számára minden teremtmény, a mellérendelő elvű közösség számára minden egyén egyformán fontos, de vezérre – a bolygók keringését szabályozó napra – szüksége van. Ám a vezért nem erőszak, hanem rátermettsége, képességei emelik az élre. Nem uralkodik, hanem magként szervezi, tartja össze a közösséget.

Itt az ideje, hogy néhány példát keressünk milderre, különben mesebelinek, megvalósíthatatlannak fogjuk érezni. Az ősi és egyetemes mellérendelő világképet afrikai vagy óceániai természeti népek, s talán legtisztábban az ausztrál bennszülöttek mentették át az újkorba. De a legtöbb példát kétségtelenül a magyar történelemben találjuk. Nemcsak azért, mert magunkat ismerjük a legjobban, hanem – mint a későbbiekből kiderül – azért is, mert a magyar nyelv és a vele szoros összefüggésben levő viselkedés- és gondolkodásmód alapvetően mellérendelő. Honvisszafoglaló törzseink szövetsége, Árpád és a hét vezér, mindenik a maga önálló, de bajban egymással is összetartó törzsével, mintha az imént leírt Tejútrendszer kicsiny földi mása volna. Későbbi királyaink is akaratlan megőriztek valamit a mellérendelés elvéből. Abban különböztek az alárendelésen alapuló Európa önkényuraitól, hogy nemcsak engedelmisséget követeltek, hanem maguk is engedelmisséggel tartoztak: fejet kellett hajtaniuk a magyar Szent Koronában megtestesülő törvények előtt.

A rendtartó székely faluközösségek évszázadokon át a mellérendelés elvei szerint szerveződtek anyaszékekbe és fiúszékekbe, a falvakon belül pedig szerekbe, tízesekbe, közbirtokosságokba. Méltányosságra, becsületre, áldozatvállalásra épülő közösségi rendjüket, megtartó hagyományaikat Tamási Áront így szeretné megmenteni a jövő számára: *Könyvet kellene írni a népi életformának*

ezeréves lelki és testi szerkezetéről... Olyan életforma ez, melyben a közösség az első és legfőbb személy, s lelkében változatlan, csupán az atyák és a fiak cserélik egymást. Meg kéne írni ennek a formának a testi és lelki szerkezetét, hogy a nemzet, mely országokban és osztályokban él, eszmélkedjék rajta, és lélekben egyetlen személy legyen.

A közösség az első és legfőbb személy... Mindenki egyformán fontos... Mindenkinek joga van... Bár ezek a megfogalmazások kísértetiesen emlékeztetnek a mindenkori demokraták hamis jelszavaira, remélem, már az eddigiekből is kiderült, hogy a mellérendelő társadalmi berendezkedésnek semmi köze a demokráciához. Valódi demokrácia soha, sehol nem létezett, pontosabban nem váltotta valóra azt, amit hirdetett magáról: a nép „hatalmát”. A görög városállamok demokráciája, a kommunista népi demokrácia (ami nyelvileg is butaság, önmagát ismétlő tautológia, jelentése: népi népuralom), a nyugati polgári demokrácia, illetve a mai többpárti demokráciák mind-mind ágyútölteléknek, olcsó munkaerőnek, szavazógépnek, tapsoló tömegnek használják a népet. Papirusztekercsen vagy világhálón, az athéni agorán vagy tévécsatornák százain mossák a tömegek agyát, hogy egy szűk hatalmi csoport érdekei szerint átprogramozhassák. Az Amerikai Egyesült Államok gazdasági-katonai nagyhatalomként egyben a demokrácia apostolának is tartja magát. Csakhogy kilóg mind a négy lóláb! Hogyan lehetne a demokrácia modellje az az állam, amelyik úgy szerzett hazát magának, hogy kiirtott több millió indián őslakost, és úgy gazdagodott meg, hogy rabszolgaként dolgoztatta a hazájukból elhurcolt négerék millióit?!

Bizony nem a sohanemvolt-sohanemlesz demokrácia megtestesítője Amerika, hanem a régen nyílt és kegyetlen, ma álcázott, de csontig ható alárendelésé. Ezt a magatartást tükrözi angol nyelvük is, amelynek mondatfűzése meghatározóan alárendelő.

Ahhoz, hogy a teremtésbe, a magyar nyelvbe-lélekbe kódolt mellérendelés a társadalmat ismét az isteni rend pályájára állítsa, még sokat kell küzdenünk. De legszűkebb közösségünkben, a családjunkban máris megvalósíthatjuk. Csak hangoljuk magunkat elfogadó, figyelmes szeretetre. Vegyük komolyan üzenettel tele szavainkat: *párunkkal* ketten vagyunk egyek, *a feleségünk* életünk fele, fele-énünk, a férjünk *hites urunk*, a család feje, védelmező vezére. *Házastársi eskünk*, életszövetségünk oly erős, hogy sírig tart, sőt azon is túl.

Az etruszk szarkofágok bámulatba ejtik a világot művészi kidolgozottságukkal, az alakok nemes vonalaival, a róluk sugárzó meghitt összhanggal. A derűsen csevegő házaspárok korántsem halotti szobrai arról győznek meg, hogy az etruszkok háromezer évvel ezelőtt a mellérendelés elve szerint éltek. A feleség egyenrangú volt férjével abban a korban, amelyben a nőket alig vették emberszámba. Ki lehetett ez a nép? Mario Alinei, olasz nyelvészprofesszor *Ósi kapocs* című könyvében bizonyította, hogy az igen fejlett műveltséget hordozó, titokzatos eredetű etruszkok a Kárpát-medencéből Itáliába vándorolt magyarok.

Álljunk meg csendesen valamelyik etruszk szarkofág előtt. Azt kívánom minden olvasómnak, hogy megtalálja igaz párját, akit így emeljen maga mellé, így öleljen, akire ilyen, sosem múló szeretettel, érdeklődéssel figyeljen az örökkévalóságban is.

Angolosan vagy magyarosan?

A Napot, a csillagot, a parányi atomot egyaránt a mellérendelés, azaz a szeretet elve igazgatja. A Teremtő rendje az idők kezdete óta működteti a világot, és az emberi társadalomnak is bevált törvénye volt mindaddig, amíg „rossz tanácsadójának” modellje szerint az ember ki nem agyalta az alárendelést. Kitalálta, rákapott, és alárendelővé formálta a társadalmat, de még a természethez, sőt az Istenhez fűződő viszonyát is. A természetet „uralma alá hajtja”, az Istennel alkudozik, vagy megtagadja.

Mit is jelent a mellérendelés? Korántsem egyenlősdit. A makro- és a mikrokozmoszban a rendszer napja, magja által szabályozott *pontos, szép* pályát jelent, az élővilágban – beleértve a természet törvényeit még tisztelő emberi közösségeket is – az élet továbbviteléért vállalt összefogást, a legjobbnak vezérként való elfogadását, az utódokért (csiráért, fészekért, családért, rajért, csordáért, csapartért, népért) vállalt áldozatot, ösztönös vagy tudatos felelősséget. Összefogás, áldozat és felelősségvállalás nélkül nincs jövő sem méhkasban, sem országban.

Az alárendelésben a felelősség mindig a másik félre hárul, az áldozatvállalás pedig nem egyenlő, nem igazságos és nem méltányos. Nem vezér és csapat van, hanem úr és szolga. Megjelenik a parancs, a kényszer, az önzés, a félelem – és eltűnik a béke. Hiszen a méltánytalanság haragot szül, fenntartani csak erőszakkal lehet. Az alárendelt lázad, az uralkodó fenyegetettségében és mohóságában egyre nagyobb hatalomra tör. Időnként aztán helyzet cserélnek.

Erről szól az emberiség történelme úgy négyezer éve. Az imént felvillantott példákban ott pislákol a remény: a mellérendelő viszony nem tűnt el világunkból, a társadalomból sem, csakhogy a mérleg ijesztően az alárendelés oldalára billent.

Vajon mi lehet ennek az oka?

Azok közé tartozom, akik az akadémikus nyelvészettel ellentétben vallják, hogy nyelv és világkép szorosan összefügg, egymást feltételezik, kölcsönösen alakítják. Témánk kiváló bizonyíték erre. Akárcsak a társadalomban, a nyelvben is jelen van mindkét viszony, a mellérendelő is, az alárendelő is. Csakhogy nem egyforma arányban.

A magyar nyelv alapvetően és túlnyomóan mellérendelő mondatokból építkezik. Nem hierarchizálja a világot, hanem megfigyeli, szemléli, és szépen egymás mellett felsorolja a látottakat. Lehet-e véletlen, hogy Európában a mi társadalmunk őrizte legtovább a mellérendelést – a hét egyenrangú törzs szövetségében, a székely székiség elvében, a Szent Korona rendje által szabályozott királyságban?

Ezzel szemben az indogermán nyelvek mondatfűzésére az alárendelő viszony a jellemzőbb, s lám, a világnak minden sarka, ahol ezeket a nyelveket beszélik, a hierarchikus alárendelés fészke. (Nem csoda, ha értetlenül áll a világ a magyar mellérendelő gondolkodásmódból fakadó felelősségérzet és áldozatvállalás, a magyarok „esztelensége”, „öngyilkos” hősiessége előtt: miért kímélte meg Atilla Rómát, miért kockáztatott mindent Bulcsu a Szent Korona visszaszerzéséért, miért volt fontosabb a szabadság az életnél Bocskai és Rákóczi zászlaja alatt, 1848-ban és 1956-ban?)

Az összes indogermán nyelv közül az angol vitte leginkább tökélyre az alárendelő mondatfűzést. Az angol főmondat képes a legtöbb alárendelt mondatot láncszerűen maga alá rendelni. Csoda-e, hogy Anglia hódította meg a legnagyobb gyarmatbirodalmat, ma pedig az általa meghódított és tönkre-civilizált Amerika angol nyelven gyarmatosítja a világot.

Hadd hivatkozzam itt a számomra mércét jelentő Karácsony Sándorra, aki a mellé-, illetve alárendelő mondat szerkesztésben és az ezzel összefüggő észjárásban látja a magyar és az indogermán gondolkodás, világkép és viselkedés alapvető különbségét. 80-90 évvel ezelőtt megfogalmazott aggodalmait ma idősebbek, mint valaha. A globalizálás külső eszközeit, a világmédia-diktálta, generálszósszal leöntött divatot, szokásokat, szavakat könnyebben kizárhatjuk életünkéből, mint az alárendelő gondolkodásmód nyelvünkbe beszivárgó mérgét. A százával nyelvünkbe özönlő angol szavaknál veszélyesebb az angolos mondatfűzés.

Angolosan:

Amit a legjobban várok, az a Szenteste.

Azt a sütit, ami odaégett, Bodri eszi meg.

Játsszunk azzal az autóval, amit bátyádtól kaptál, aki Bécsben él.

Amiről mesélni fogok, az két cinke, amelyek éhesek.

Azt gondoltam, hogy veled megyek, hogy ne érezd annyira, hogy egyedül maradtál.

Magyarosan:

A Szentestét várom a legjobban.

Az odaégett sütit Bodri eszi meg.

Játsszunk a Bécsben élő (vagy bécsi) bátyádtól kapott autóval.

Két éhes cinkéről fogok mesélni.

Veled megyek, hogy ne légy egyedül (ne légy magányos).

A túlbonyolított, angol észjárású első öt példamondat 9 alárendelő mondattal és 45 szóval sem fejezki többet, mint a magyarított, tömör, egyetlen alárendelő mondatot és mindössze 29 szót használó változat.

Még az éberebb nyelvhasználó is bele-belelép az ilyenszerű csapdákba: *amit utálok, az a mellébeszélés; amerre halad a vonat, az Erdély legszebb tája; ami a legfontosabb, az az, hogy figyelj arra, aki melletted ül; megfontolás tárgyává tette; el van intézve; meg van számolva; ki van fogyva.*

Magyarítva ezeket a jobbra bővítő, alárendelő mondat-lépcsőket és túlbeszélt szószerkezeteket: *utálok a mellébeszélést; Erdély legszebb táján halad át a vonat; a legfontosabb figyelmed a melletted ülőre; megfontolta; elintézte; megszámolta; kifogyott.* Az iménti 36 szó helyett csupán 20 szóval mondtuk el ugyanazt.

Így, egymással szembeállítva, felkapjuk fejüket az idegen logikájú szócséplésre, de vajon meddig képes hibát jelezni anyanyelvi riasztórendszerünk, ha óriásplakátról, tévéképernyőről, ított sajtóból, szónoki emelvényről, szakirodalomból egyaránt ömlik ránk az idegen nyelvi forma mint a „korszerű, művelt és tudományos” beszédmód modellje?

Amit az expozémban analizálni szeretnék, az két probléma, amelyekre azok is reflektáltak, akik előttem szóltak hozzá. Előkelőbbnek tűnik így, mint magyarul?

Előadásomban az előttem szólók által is érintett két kérdést szeretném elemezni. Öt szóval rövidebb, mégsem csorbult tartalmilag a második változat. Témánk szempontjából azonban a tömörségél és az idegen szavak magyarításánál is fontosabb, hogy a többszörösen alárendelő, angol észjárású mondatot egyetlen egyszerű mondat bővítményeivel fejeztük ki.

A magyar nyelv balra bővít, azaz a fogalmat megelőző szószerkezetekkel fejez ki tartalmakat, az angol pedig jobbra bővít, alárendelt mondatokat fűz a mondatrészekhez. Ami angolul helyes és világos, az a magyarba átmajmolva fölösleges szószaporítás, kódosítás, időhúzás. (Miért? Hogy hosszabb legyen az „expozé”? Homályban az üres beszéd is tartalmasnak tűnhet? Addig csűröm-csavarom, míg eszembe nem jut valami?)

Ez a vírus alattomosabb, mint az idegen szavak divatja, mert nem csupán a szó-készletet, hanem a nyelv lelkét, belső rendjét támadja meg. Észrevesszük-e, hogy mai nyelvhasználatunkban a belső lényeg válik idegenné: színmagyar szavakkal beszélünk – angolosan, indogermánosan.

Mit tehetünk ellene?

Gyakoroljuk a mellérendelő gondolatláncot: *Aluszik a város, aluszik a tej, macska vadászik, karmok a lábán, egerek sírnak-rínak a ládán. (Szilágyi Domokos)*

Gyomláljuk éberem beszédünkéből a torszülött, alárendelő kiemeléseket: *Elolvastam azt az üzenetet, amit nekem küldtél.* Higgyük el, nem erőtlenebb az egyszerű mondat: *Elolvastam az üzenetedet.*

Mellérendelő nyelvünknek, gondolkodásunknak van más eszköze is a kiemelésre, nemcsak az alárendelés, miként a közösség vezetését is meg tudtuk oldani parancsuralom nélkül. A mondatban a kiemelendő szó, a társadalomban a méltó előljáró kerül az élre. (*Elolvastam az üzenetedet. Az üzenetedet olvastam el. A te üzenetedet olvastam el.*)

Ha belefáradtunk a nyelvi őrzésbe, egy kis vidám játékot ajánlok.

Édes, éles anyanyelvünk a mérget is humorral tudja levezetni. Káromkodik, mint egy kocsis – mondjuk a durván szitkozódóra. De tudjuk-e, mi a *huszármiatyánk?* A cifra, csavaros, magyarosan balra bővítő szószerkezetekből font cáromkodás. Jókai nagy élvezettel gyűjtött, alkotott, és adott betyárhősei szájába ilyeneket: *De már azt a jégenkopogó fapapucsos baráttáncát a karmelitába ojtott farizeus nívoltodnak, sohase jár le a garatja ennek az imádságórló, nyikorgó malomnak?*

Találjunk ki szelídített „huszármiatyánkot”, minél csavarosabb, sokszorosán bővített, de egyetlen alárendelő mondatot sem használó szitkot. Ilyenszerűt: *Azonnal add ide azt a napi hús gólt rúgó, izomlázat nem ismerő, éjjel-nappal izgó-mozgó lábodon össze-vissza pattogó, apádtól kapott, meg sem érdemelt, de talán végre egyszer kipukkadó focilabdát!*

Isten őrizz, hogy cáromkodjunk, és erre tanítsuk a gyermekeket! Fontos szabály, hogy a szóostor ne legyen trágár, sem istenkáromló. De valljuk be, az a legvonzóbb, ami tilos. Ez a játék izgalmas nyelvi-szellemi erőpróba, segít kulturáltan levezetni a lobbanó dühöt, a fojtogató feszültséget, helyettesíti a sokak által szinte köztöszóként használt három trágár „alapszót”, s nem utolsó sorban a mellérendelő beszédmód „tanuló iskolája” is.

Hány misét ér meg?

Vajon hány misét (fejezetet, oldalt) ér meg ez a téma?

Talán kiderült az előbbi két fejezetből, hogy a mellérendelés nem csupán néhány nyelvtanóra anyaga kellene, hogy legyen, hanem alapprogram, módszer, amely meghatározza egész ismeretszerzésünket, gondolkodásmódunkat és világszemléletünket. Feltéve, hogy a világ törvényeit feltárni és nem elfedni akarjuk.

Ha a teremtett világot valóban meg szeretnénk ismerni, akkor csakis mellérendelő szemlélettel fordulhatunk feléje, hiszen ez a belső lényege, ez az elv hozta létre és működteti. (Kivéve a társadalmat, amely az ember alárendelő elvű műve.) A teremtés mellérendelő (Isten számára minden fontos, értékes és összefügg), tehát a valódi megismerés csak mellérendelő lehet.

De mit jelent a mellérendelő szemlélet a kutatásban?

A rangsorolás nélküli megfigyelést és leírást, a dolgok, jelenségek belső törvényeinek keresését, a kölcsönös egymásra-hatás és egymásra-utaltság szálainak felfejtését, de legfőképpen tiszteletet és felelősségérzetet, azaz szeretetet a vizsgálódás tárgya iránt.

És mit jelent az alárendelő szemléletű tudomány? Mindezeknek az ellentétét: kívülről hozott szempontok szerinti osztályozást, méricskélést, alá- és fölérendelést, értéktételest, a csalhatatlannak vélt ráció gögijét, s ami végveszélybe sodorta a világot: a következményekkel nem törődő hatalomvágyat és haszonelvűséget.

Maga a tudós a legtöbb esetben tiszta szándékú, a felfedezés szenvedélye hajtja, ám a kutatás mecénása csak látszólag hordja önzetlenül pénzét a tudomány oltárára. Valójában hódítani vagy gazdagodni akar. De leginkább mindkettőt.

Számtalan példa ötlük fel bennünk minderre az atomkutatástól az ausztrál bennszülöttek intelligencia-szintjének méréséig. Az atommag ereje bombává sűrűsödött, a civilizált világ észjárása szerint összeállított IQ-teszt pedig szellemi fogyatékosnak hozta ki azt a közösséget, amelyik apáról fiúra örökölte a telepátiát, két nap alatt forrasztott össze csontot és sebet, hallotta az égiek szavát, a homoksivatag mélyén surranó gyíkot, szivárgó vízerecskeit, és történelmét tizenötezer soros eposzban őrizte – fejben, énekben, mert írni nem tudott, „oly buta volt”! Nosza, jöttek is a „művelt” angolok, hogy felemeljék őket: hozták fegyenceiket, betegségeiket, gyarmatosító gögijüket és mohóságukat. Az alárendelés csizmatalpa zúzta szét a földkerekség utolsó, évezredek óta érintetlen, mellérendelő társadalmát.

A nyelv a gondolkodás módja, írja Szabó Dezső. Árulkodik a beszélők mellérendelő vagy alárendelő szándékáról, a természethez fűződő viszonyáról is. A „civilizált” Nyugatnak a természet nem szövetségese, hanem legyőzendő, hatalmába hajtandó ellenfele. Latin eredetű szóval *kizsákmányolja* a Föld kincseit (*exploit*), a magyar viszont *kitermeli*. *A teremtéssel, a természettel* azonos tövű igével (*terem, teremt, termel, természet, természet*) mintegy elkér, kölcsönvesz valamennyit az Isten ajándékozta *termőtér* javaiból.

Itt kell rácsodálkoznunk nyelvünk tulajdonszemléletének mély filozófiai üzenetére: a *birtokolni* (*tu have, avoir, haben, a avea*) ige helyett a birtokviszony kifejezésére mi a *valamim van* alakot használjuk. Nyelvünk tiszteletben tartja a birtoktólünk független létezését, alázattal elfogadja a Teremtő döntését minden tulajdonunk fölött. Ma *nekem van*, holnap *neked lesz*, de minden tulajdonunk a teremtés részeként önmagában is *létezik, van*. Hát nem mellérendelő világképünk tükrö-e ez?

Meggyőző érvként kínálkozik maga, a sokat emlegetett két kulcsszó, a *mel-lé-* illetve *alárendelés* is. A legtöbb nyelv ezt is latin eredetű összetétellel nevezi meg: *sub-ordonation, co-ordonation*, szó szerint: *alá-*, illetve *mellé-parancsolás, utasítás*. Urak és szolgák alárendelésre épülő világában, nyelvében fel sem tűnik a logikai bukfenc: *melléparancsol*. Miféle egyenrangúság az, ami parancsra történik? A magyar nyelv *alá-* vagy *mellé-rendel*. A *rendel, rendelés, rendelet* pedig – még mai, hivatalossá szigorodott jelentésében is – sokkal szelídebb a *parancsnál*. Hát még, ha meghalljuk benne a *rend* szótó Isten működését idéző, szeretet-elven rendező, „*gyönyörű képességét*” (József Attila)!

El kell ismernünk, hogy a mi szópárunk is csak félig van rendben, hiszen alá ugyan rendelünk, de mellé inkább hívunk, fogadunk, emelünk valakit vagy valamit. Mennyivel megengedőbb lett volna a *mellérendelő* helyett a *mellérendező* szóalak. Azért nem zavart ez senkit, mert amikor a nyelvújítók megalkották a két szakkifejezést, társadalmunkat, gondolkodásmódunkat már át- meg át- szőtte az alárendelés, és csak nyelvünk szerkezete őrizte mellérendelő világképünket.

De megőrizte, és átmentette a mába. Ma viszont épp ez a belső törvény lazul fel, a mondatszerkezet válik idegenné. Ne engedjük! *Őrzők, vigyázzatok (Ady)*: amíg nyelvünk lelke ép, megvan a genetikai kód, melyből újra lehet teremteni a régi teljességet. Az idegen szavak áradata kisöpörhető szemét, az alárendelő mondattal való kiemelés, túlhangsúlyozás, halogatás, csűrés-csavarás viszont szű, amely látszatra talán tetszetős mintázatot rajzol, de örli, gyengíti a tartó szerkezetet.

*

A mellérendelés modellje mindenre érvényes: ha követnénk, rendezné viszonyunkat önmagunkkal, családukkal, a közösséggel, a természettel és Istennel.

A mellérendelés mai társadalmunkból szinte nyomtalanul eltűnt, de a magyar nép nyelvébe, vérébe kódolva őrizi. Ez krisztusi erőnk és küldetésünk: tettekből magatartást, magatartásból jellemet, jellemből sorsot növelve tanítani, példával, hittel, s ha kell, vérünk hullásával visszahozni világunkba a mellérendelő gondolkodást és világképet: a felelősségérzetet, az áldozatvállalást, a Teremtő megtartó rendjét.

Zsigmond Emese,

a Napsugár és a Szivárvány című
erdélyi irodalmi gyermeklapok főszerkesztője,
Kolozsvár